
Vojna diplomacija malih država

MILAN JAZBEC*

Sažetak

Vojna diplomacija doživljava evoluciju, koja je vezana uz članstvo država u međunarodnim organizacijama, posebice onima povezanim s NATO-om. Unatoč porastu multilateralizma ostaje i faktor uređivanja bilateralnih odnosa malih država na vojnom, obrambenom i također na sigurnosnom području.

Vojni ataše predstavlja obrambeni sistem države pošiljateljice kod države primateljice i član je diplomatskog osoblja misije. Uspoređivanje broja i rasporeda vojnih atašea Danske, Slovenije i Hrvatske te stranih kod njih pokazuje, da su ključne lokacije rezidentnih atašea susjedne države i europski te svjetski centri. Značajnu ulogu ima princip reciprociteta. Stalno instruiranje je od ključnog značaja za uspješan rad atašea.

Ključne riječi: vojna diplomacija, vojni ataše, mala država, obavješćivanje, protokol, praktične upute, mreža atašea

1. Uvod

Evolucija modernog poimanja vojne diplomacije se u primjetnoj mjeri veže na položaj malih država članica NATO saveza. Kod tih država postoji sličnost obrambenih politika, što utječe na način njihovog usklađivanja i provođenja uz pomoć vojne diplomacije. Pri tom ne pretpostavljamo, da je ta poli-

* Milan Jazbec je doktor filozofije za područje sociologije diplomacije. Zaposlen je u Ministarstvu vanjskih poslova Republike Slovenije i docent na Fakultetu za društvene znanosti u Ljubljani. Od prosinca 2000. godine do studenog 2004. godine je bio državni sekretar za međunarodnu suradnju i obrambenu politiku u Ministarstvu obrane Republike Slovenije. Stajališta i mišljenja u ovom članku su autorova i nisu stajališta njegovog poslodavca.

tika nešto značajno drugačija od drugih država članica saveza, nego da je kod malih država uočljivija njena moguća sličnost i veća strukturna mogućnost uspoređivanja.

U članku će najprije biti predstavljeno područje o kojem će biti riječi i definicije ključnih pojmova. Nakon toga će pozornost biti usmjerena na raspravu o različitim pogledima djelovanja vojnog atašea kao provoditelja vojne diplomacije i na prikaz kriterija odnosno modela, s kojim bi mogli utemeljiti uspostavljanje mreže vojnih atašea u predstavništvima u inozemstvu. To će empirijski biti provjereno uspoređivanjem Danske (članica osnivateljica NATO-a), Slovenije (članica od proljeća 2004. godine) i Hrvatske (zemlje kandidata za članstvo). U zaključku će biti sažeta ključna postignuća i njihov značaj za obrambenu politiku malih država.

Kao polazište, mora se voditi računa o velikim geopolitičkim promjenama u globalnoj sigurnosnoj sredini u nekoliko proteklih godina¹ i njihovom utjecaju na obrambenu politiku suvremenih država. A ovo posljedično značajno utječe i na djelovanje njihove vojne i obrambene diplomacije.

2. Predstavljavanje područja i definicije

Kada govorimo o *malim državama*, imamo u mislima one države, koje prema veličini površine možemo uvrstiti između 10.000 – 100.000 km² i po broju stanovnika između 1,5 – 15 milijuna (Jazbec, 2002:53-61). Tako možemo reći, da su u NATO savezu sljedeće male države: Belgija, Češka, Danska, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Nizozemska, Portugal, Slovačka i Slovenija. Također i sve tri države koje su kandidatkinje za ulazak u NATO savez, koje sudjeluju u MAP procesu, spadaju u kategoriju malih država.

Stoga što će definicija vojne diplomacije biti izvedena iz *diplomacije*, objasniti ćemo je sa sljedeća tri stajališta: a) kao *diplomatsku organizaciju* (odnosno diplomatsku službu određene države, koju čini ministarstvo vanjskih poslova i mreža diplomatsko-konzularnih predstavništava te države u inozemstvu), s kojom takva država provodi svoju vanjsku politiku; b) kao *djelovanje država* u međunarodnim odnosima (s posebnim naglaskom na specifičnoj djelatnosti diplomata u provođenju posredne i formalne međudržavne komunikacije) i c) kao *znanje* o poznavanju, svladavanju i provođenju te djelatnosti odnosno organizacije. Teoretskih postavki za takvo poimanje je mnogo.²

Diplomacija kao način sprječavanja i razrješavanja konflikata, dakle kao instrument međunarodnog dijaloga i pregovora, je po svojoj prirodi politička.

1

Npr. Cooper, 2004; Fukuyama, 2004; Jazbec, 2005.

2

Npr. Benko, 1998; Gore-Both, 1994; Jazbec, 2002; Nick, 1997; Nicolson, 1998; Vukadinović, 1994; Zečević, 1990.

Zbog dopunjavanja političkog čimbenika sa vojnim³ u okviru diplomatske djelatnosti već odavno se dokazala i vojna diplomacija. Danas utemeljeno govorimo o vojnoj diplomaciji kao o posebnoj diplomaciji. Njen značaj u minulim desetljećima, među inim i zbog odsutnosti globalnog vojnog sukoba, a stalno prisutnih lokalnih i ograničenih konflikata (Uthmann, 1985, 189), raste, jer je njeno djelovanje preventivno (Ure, 1994, 21). Vojna diplomacija je nastala kada se vojni čimbenik na samom početku razvoja ljudskog društva utemeljio kao značajan dio cjelokupne društvene i međudruštvene komunikacije. Danas je vojna diplomacija sastavni dio cjelokupnih diplomatskih aktivnosti, vojska odnosno oružane snage su čimbenik provođenja vanjske politike (Zečević, 1990).

U *organizacijskom smislu* vojna diplomacija je sveobuhvatni cjelokupni odraz djelovanja ministarstva obrane i oružanih snaga konkretne države. Zato ne postoji direktna organizacijska uključenost vojne diplomacije i njenih provoditelja, tj. vojnih diplomata u ministarstvu vanjskih poslova. Povezanost ministarstva vanjskih poslova i ministarstva obrane pokazuje se u načinu oblikovanja obrambene politike, koja je sastavni dio vanjske politike. To je razvidno npr. iz sudjelovanja pojedinih organizacijskih odjela (jedinica) oba ministarstva kod usklađivanja njihove djelatnosti i iz uloge parlamenta, koji je ključni čimbenik oblikovanja vanjske, a s tim u vezi i obrambene politike. Sve tri institucije moraju u svom radu pokazivati velik stupanj ukupne povezanosti i sudjelovanja.

Vojno diplomatski predstavnici su organizacijski i sadržajno sastavni dio veleposlanstva, odnosno misije države pošiljateljice. Imaju diplomatski status, dio su osoblja predstavništva, uključeni su u njegov rad, kao svi ostali diplomati i za svoj rad su odgovorni voditelju predstavništva. To vrijedi za sve djelatnike u vojnoj diplomaciji, koji djeluju u predstavničkoj mreži, neovisno o vrsti predstavništva. Jednako pravilo vrijedi i za druge diplomate, koji djeluju u predstavništvima i nisu bili regrutirani iz ministarstva vanjskih poslova, nego iz drugih ministarstava (npr. ministarstva nadležnog za gospodarstvo, kulturu, poljoprivredu itd.). Takva praksa s jedne strane omogućava jednostavnije i učinkovitije provođenje vanjske i vojno – obrambene politike, s druge strane diktira stalno sudjelovanje oba ministarstva u njenom oblikovanju. Zato je svakako korisna i poželjna suradnja visokog stupnja između ministarstva vanjskih poslova i ministarstva obrane, te posebno međusobna razmjena kadrova na različitim razinama (jednako tako je značajna stalna i organizacijski uređena suradnja i međudjelovanje vojne organizacije i upravnog dijela ministarstva obrane). Na taj način se osigurava veće međusobno poznavanje navedenih područja i jača suradnja i zajedničko djelovanje, uspostavljaju se osobni kontakti i postiže se učinkovitije kreiranje i provođenje politike.

3

Npr. Cezar, 1982; Clausewitz, 1982; Tukidid, 1997.

Kao *djelatnost* vojna diplomacija se ne razlikuje od diplomacije u općem smislu. Usmjerena je u ispunjavanje istih nacionalnih (i savezničkih, kada govorimo o članicama NATO-a) ciljeva, ali njeno područje je uže opredijeljeno, na taj način i više konkretno određeno unutar vanjske politike države pošiljateljice. Glavni nositelj i provoditelj vojne diplomacije je vojni diplomat, odnosno vojni ataše. Vojna diplomacija ima, za razliku od opće diplomacije, uži predmet djelovanja, jer to nije država primateljica, nego njene oružane snage i vojno-obrambene strukture odnosno vojna organizacija. Vojna diplomacija je zato uža po opsegu djelatnosti od opće diplomacije. Zbog značaja vojne organizacije kao tipične Webrove hijerarhije, vojna je diplomacija formalnija, posrednija i krutija nego opća diplomacija. To je posebno uočljivo u tome da je ovisnost vojnog atašea kod dobivanja raznih dozvola (posjeti vojnih jedinica, susreti s visokim vojnim predstavnicima, sudjelovanje na vojnim vježbama itd.) i suglasnosti u usporedbi s ostalim diplomatima veća, a njegov manevarski prostor stoga znatno uži (i možda jasniji i pregledniji).

U suvremenoj diplomaciji neprekidno sve više raste značaj multilateralnog uređivanja kako zajedničkih, tako i bilateralnih stvari (Jazbec, 2002, 122-126), posebice stoga jer pojedine države postaju članice različitih međunarodnih organizacija. U NATO savezu multilateralizam kao sredstvo oblikovanja zajedničke politike i uređivanja bilateralnih stvari među članicama dobiva sve veći značaj. Slično vrijedi i za odnose države članice s onim trećim državama, koje ili dobivaju članstvo u NATO-u ili produbljuju suradnju s njim. Zato se smanjuje broj predmeta koje takve države uređuju na bilateralnoj osnovi i raste broj onih koje se uređuju na multilateralnoj osnovi (iako države vrlo značajne predmete uređuju na bilateralnoj osnovi). Spomenuti trend značajno utječe na prirodu vojne diplomacije i uvijek teži tome da je više oblikuje u obrambenu. Na taj način se i uloga vojnog atašea sve više mijenja i oblikuje u vojno obrambenog diplomata, predmet obrambene diplomacije za to vrijeme postaje obrambeni sistem i njegov razvoj.

Kod rasprava o znanju potrebnom za provođenje diplomatske djelatnosti, važne su dvije stvari. S jedne strane treba svladati opća diplomatska znanja, dakle ona, koja pretpostavljaju poznavanje diplomacije kao djelatnosti i kao zvanja. S druge strane, treba svladati i one diplomatske vještine i znanja koje se tiču vojne diplomacije. Stoga što su vojni atašei visoki časnici, to znači da specifična znanja već imaju i suvereno njima vladaju, dok prije nastupa na funkciju vojni atašei moraju temeljito savladati i opća diplomatska znanja. Kako je, dakle, za općeg diplomata, koji organizacijski i profesionalno dolazi iz ministarstva vanjskih poslova, potrebno veliko znanje različitih općih i posebnih znanja, tako je i za vojnog diplomata, koji dolazi iz ministarstva obrane, potrebna ne samo ogromna količina posebnih (vojnih, obrambenih i sigurnosnih) znanja, nego i općih diplomatskih znanja, koja tek mora steći. Navedeno ponovno naglašava povezanost opće i vojne diplomacije te pokazuje potrebu za maksimalnom suradnjom između oba ministarstva. Samo na taj način će vojnim atašeima i svim vojno – diplomatskim predstavnicima biti

omogućeno da se mogu na odgovarajući način prirediti i osposobiti za provođenje svoga diplomatskog poslanstva.

Zato bi za *definiciju* vojne diplomacije mogli reći da je to takva vrsta diplomacije, koja se:

a) kao djelatnošću bavi provođenjem vojne i obrambene, a također i sigurnosne vanjske politike države pošiljateljice;

b) koja ima za predmet obrade vojno obrambene strukture države prihvatiteljice, odnosno subjekta akreditacije (posljednje se posebice odnosi na međunarodne organizacije, u tom slučaju već govorimo o obrambenoj diplomaciji);

c) koje je svrha uspostavljati, razvijati i produbljivati odnose i sudjelovanje među tim strukturama obje države;

d) koju kao nositelj provodi poseban diplomat, specijaliziran u poznavanju i svladavanju vojno obrambenih zadaća (vojni ataše, odnosno vojno obrambeni predstavnik);

e) koji u svom radu koristi uobičajene metode diplomatskog rada, koje su priređene i oblikovane posebnostima područja u kojem djeluje;

f) i koji u diplomatskom predstavništvu države pošiljateljice djeluje kao član diplomatskog osoblja misije.

S predstavljenim konstatacijama su u definiciju vojne diplomacije uključeni pojmovi diplomacije kao djelatnosti, spretnosti i znanja, a kao organizacije i metode djelovanja je uključen i rastući značaj multilateralizma.

3. Vojni ataše

3.1 Definicija

Osnovni nositelj, provoditelj a također i reprezentant vojne diplomacije je vojni ataše. To je diplomat i istovremeno visoki časnik, predstavnik oružanih snaga države pošiljateljice, koji djeluje u sastavu njenog veleposlanstva u državi prihvatiteljici. Razlikujemo tri osnovne vrste vojnih atašea: vojni, pomorski i pilotski.

Njegov opći položaj, uloga i funkcije kao diplomata su određene u *Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima*. Konvencija je osnova kodifikacije modernog diplomatskog prava (Brglez, 1998) i određuje djelatnost i statusno-formalna pitanja diplomata, tj. također i vojnih atašea. Njenim odredbama je vojnom atašeu kao diplomatskom predstavniku države pošiljateljice, odnosno njenih oružanih snaga, dodijeljen takav status da može u vremenu svojeg mandata normalno, kao i svi ostali diplomati, i nesmetano vršiti svoj rad.

Institucija vojnog atašea postoji u međunarodnoj diplomatskoj praksi već skoro tri stoljeća. Pojedini europski dvori su već u ranom 18. stoljeću povremeno slali visoke časnike u strane prijestolnice sa zadaćom da promatraju stanje u njihovih oružanim snagama i obavještavaju o njihovim pomacima

odnosno promjenama. Grofa Vrmonda, veleposlanika pruskog cara u ondašnjem Konstantinopolu, je 1719. godine na odlasku pratio visoki časnik, koji je nakon svog povratka donio veliki broj korisnih vojnih podataka i opažanja. Napoleon je 3. ožujka 1806. godine imenovao bojnika Grangea za drugog sekretara francuskog poslaništva u Beču. Bojnik Armand grof de la Grange, profesionalni časnik i kasniji konjički general, bio je poslan u Beč u stalnu misiju s jasno opredijeljenim vojnim zadaćama i zato ga smatramo prvim poznatim vojnim atašekom u suvremenom diplomatskom značaju. Budući da je imao određen mandat (nije naime bio poslan u jednokratnu misiju) i određene zadaće u svom području, o provođenju kojih je morao redovito izvještavati, na taj način ispunio je one uvjete s kojima danas određujemo profesionalne diplomate. Njegove dužnosti su bile sljedeće (Sežun, 1999, 26-27):

a) "točno i detaljno poznavanje austrijske carske vojske, njeno brojno stanje, naoružanje, osposobljenost jedinica, moral jedinica, bojnu pripremljenost, lokacije jedinica, vojne nazive, vojne vježbe, pripremu za vojne akcije i način ratovanja";

b) opskrbu hranom, novačenje, administracija, podatke o časnicima na zapovjednim položajima, itd., ukratko sve, što se može upotrijebiti za vođenje rata;

c) indikacije, koje ukazuju na posredne ili neposredne pripreme za rat (...);

d) detaljno i pravovremeno informiranje o pomicanjima (prije svega tajnim) austrijskih jedinica, njihovu moć i smjer pomicanja (...);

e) opis terena, uključujući sve obrambene i napadačke vidike, važnije položaje i garnizone (vojzarne); potrebni podaci moraju biti prikupljeni bez nepotrebne žurbe, prikupljeni na tajnim putovanjima;

f) ataše mora sakupljati informacije o svim vojnim, političkim, znanstvenim i gospodarskim ustanovama u Austriji, proračunu za vojsku, sakupljati vojne enciklopedije, priručnike, zemljovide i nacрте i sve ostale podatke, značajne za vojni potencijal države".

Govoreći općenito, prvi vojni ataše je morao pratiti stanje u austrijskim višim vojnim jedinicama, njihov razmještaj i sve poteze te podatke, koji bi bili uporabljivi za otkrivanje austrijskih vojnih namjera. (Jazbec, 1998) O svojem je radu morao svaki mjesec izvještavati zapovjedništvo oružanih snaga i ministarstvo vanjskih poslova.⁴ Uskoro nakon toga Napoleon je poslao u sličnu misiju svoga časnika u Berlin. Austrija je slijedila ovaj primjer 1810. godine, Prusija 1830. godine. Naziv "vojni ataše" za tu vrstu diplomata su u diplomatsku praksu uveli Španjolci 1844. godine (Uthmann, 1985, 186).

U odnosu na navedene izvore i opću vojnu diplomatsku praksu, osnovne zadaće vojnog atašea su sljedeće:

a) proučava i sakuplja stanje, razvoj i promjene (formacijske, fizičke, kadrovske, tehničke itd.) oružanih snaga države primateljice;

⁴

Bauvais, 1937, 214; Vagts, 1967, 12-14.

b) izvještava ministarstvo obrane svoje države o stanju i razvoju obrambenih stvari u državi primateljici;

c) uspostavlja i razvija kontakte i sudjeluje s predstavnicima oružanih snaga i drugih srodnih struktura u državi primateljici;

d) uspostavlja, razvija i produbljuje obrambenu suradnju između obje države;

e) pripravlja, organizira i provodi te sudjeluje kod posjeta visokih vojnih i obrambenih predstavnika države pošiljateljice u državi primateljici (i obratno);

f) bavi se proučavanjem sigurnosno-obrambenih i sigurnosno-političkih pitanja u državi primateljici i u široj regiji, gdje je akreditiran;

g) daje izvješća šefu misije, odnosno veleposlaniku o svom radu i opažanjima te o vojnim zadaćama i daje mu savjete;

h) sudjeluje i surađuje u radu veleposlanstva odnosno misije, uključuje se u njegove opće zadaće iz svog područja i daje savjete veleposlaniku odnosno šefu misije o svim pitanjima, koja se tiču ili proizlaze iz njegovog područja rada;

i) redovito obavještava ministarstvo vanjskih poslova i ministarstvo obrane države pošiljateljice o događanjima i situaciji na sigurnosnom, vojnom i obrambenom području u državi primateljici te o svom cjelokupnom radu.

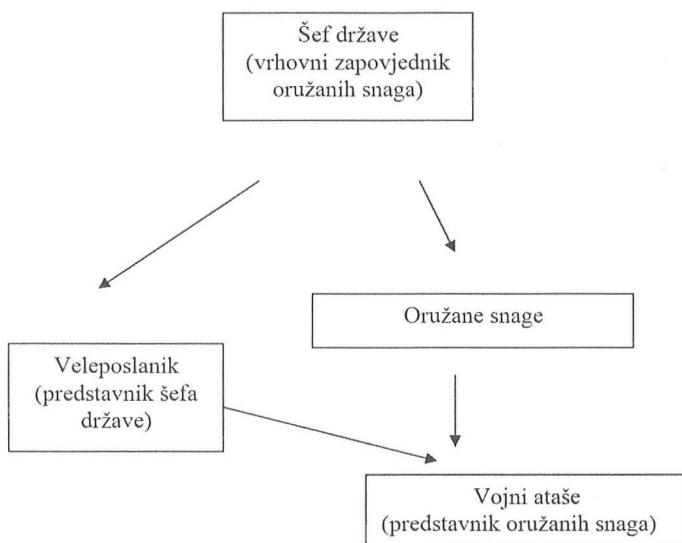
U radu vojnog atašea značajno je pitanje uređivanja odnosa na jednoj strani između ministarstva vanjskih poslova i ministarstva obrane, a s druge strane između veleposlanika i vojnog atašea. Zbog kvalitetnog obavljanja zadaća vojnog atašea i zbog nesmetanog funkcioniranja veleposlanstva, te odnose je potrebno i na odgovarajući način formalizirati i onemogućiti, odnosno smanjiti na minimum moguća neslaganja u svakodnevnom radu.

Odnos između veleposlanika, koji je šef predstavništva, i vojnog atašea kao člana diplomatskog osoblja predstavništva je tipičan. Veleposlanik, naime, djeluje u svojstvu predstavnika šefa države pošiljateljice u državi primateljici, dok je vojni ataše predstavnik oružanih snaga države pošiljateljice. Šef države, odnosno suveren⁵ (predsjednik, kralj itd.) također je i vrhovni zapovjednik oružanih snaga i u tom pogledu ga veleposlanik predstavlja u državi primateljici. A stoga što je vojni ataše predstavnik oružanih snaga, to je dodirna točka između veleposlanika i vojnog atašea. Gore navedeno ukazuje na tijesnu povezanost oba diplomata te na logičnost i neophodnost njihovog surađivanja i zajedničkog rada pri provođenju diplomatskih funkcija.

Navedeno možemo dodatno prikazati sa sljedećom skicom⁶:

5 Iako je u tekstu korišten muški oblik imenice (šef države), misli se kako na osobe muškog tako i ženskog spola.

6 Skica prikazuje navedene relacije na općoj razini. Kada bi ove relacije analizirali detaljnije, morali bi npr. uzimati u obzir, da veleposlanik, iako je predstavnik šefa države pošiljateljice u državi primateljici, ne komunicira u svojoj diplomatskoj korespondenciji direktno s njim, nego sa ministarstvom vanjskih poslova, čiji je djelatnik. I vojni ataše ne predstavlja u državi primateljici samo oružane snage, nego i ministarstvo obrane itd.

Te relacije jasno ukazuju na način komuniciranja (prije svega izvještavanja vojnog atašea ministarstvu obrane: direktno, mimo veleposlanika i ministarstva vanjskih poslova, odnosno indirektno, preko veleposlanika i ministarstva vanjskih poslova) u organizacijskoj strukturi veleposlanstva i mjestu vojnog atašea u toj strukturi (Edwards, 1994, 249), te u načinu financiranja djelovanja vojnog atašea. Pri tom je potrebno urediti i uobičajene, a za cjelovito funkcioniranje veleposlanstva nužne poslove, kao što su npr. uporaba prostora, opreme, stručnog i tehničko – administrativnog osoblja itd.

Direktno izvješćivanje vojnog atašea ministarstvu obrane trebala bi biti praksa samo u iznimnim slučajevima, značajnim i hitnim vojnim poslovima, no i u takvim slučajevima je potrebno naknadno obavijestiti veleposlanika (i na taj način i ministarstvo vanjskih poslova). Uobičajena je praksa takva, da vojni ataše o svojim saznanjima izvještava veleposlanika. Navedena praksa proizlazi iz konca devetnaestog stoljeća. Njemački kancelar Georg Leon von Caprivi je 1890. godine izdao uputu prema kojoj su vojni atašei morali sva izvješća priložiti veleposlaniku, da bi se na taj način spriječilo podvajanje izvješća, nekad i potpuno suprotne političke i vojne ocjene o istim temama, no istovremeno i smanjilo napetosti i nekorektno rivalstvo između vojnih atašea i šefova misija. (Uthmann, 1985, 187-188). Poprilično je praktično ukoliko vojni ataše u određenim operativnim predmetima komunicira direktno sa svojim ministarstvom. Ukoliko je uključen u redoviti dnevni rad veleposlanstva, to znači da svojim radom odmah upoznaje veleposlanika na dnevnim sastancima. Postoje, naravno, različiti načini komuniciranja (Ibler, 1987, 18), a pri tom je značajno da komunikacija vodi računa o općoj diplomatskoj praksi.

3.2 Područje i metode rada

Kada je vojni ataše napravio sve pripreme u ministarstvu obrane i ministarstvu vanjskih poslova te dobio akreditaciju države primateljice, njegov rad može započeti. Pri tome su dolazak i početak rada u državi primateljici prvi korak. Slijede nastupni posjeti u ministarstvu obrane i oružanih snaga države primateljice te u zboru atašea. Pri tom je značajno poznavanje općega diplomatskog i vojnog protokola i bontona te lokalne prakse i običaja, koji su od države do države dijelom različiti.

Da bi se vojnim atašeima to olakšalo, odgovarajuća služba ministarstva obrane države primateljice (običajno je to vojni protokol) u suradnji s ministarstvom vanjskih poslova priređuje upute za strane vojne atašee. U njima su opisana opća pravila i praksa za započinjanje, dolazak i odlazak te način vršenja dužnosti, zatim način, vrsta i opseg službenog komuniciranja vojnih atašea s organima države primateljice te ostale stvari, značajne za lakše, uređeno i učinkovito djelovanje vojnih atašea.

U suvremenoj vojno-diplomatski praksi se uvriježila odredba članka 6. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, koja u drugom stavku govori da država primateljica može zahtijevati da joj se imena vojnih atašea dostave unaprijed zbog njene suglasnosti za njihovo imenovanje. Države običajno zahtijevaju dostavljanje imena unaprijed (s pripadajućim osnovnim biografskim i profesionalnim podacima), nakon čega u pravilu slijedi prihvaćanje odluke o izdavanju suglasnosti. Praksa je, dakle, većinom ozakonila mogućnost koju konvencija nudi kao neobveznu.

Nakon dolaska vojnog atašea u državu akreditacije, potrebno je izvršiti prijavu njegovog dolaska nadležnim tijelima (protokol ministarstva obrane, odnosno služba za odnose s vojnim atašeima pri ministarstvu obrane, odnosno služba za međunarodnu suradnju, i to preko protokola ministarstva vanjskih poslova). Nastupni posjet novog atašea se uobičajeno provodi istovremeno s oproštajnim posjetom dotadašnjeg. Na taj način se postiže višekratni učinak: oba atašea obave direktnu primopredaju poslova, što novom omogućuje brže uključivanje u rad, a odlazeći ataše osobno predstavlja svojeg nasljednika najznačajnijim osobama u ministarstvu obrane i oružanih snaga, te također i u zboru atašea u državi primateljici. Određene države također očekuju prisutnost veleposlanika prilikom tih posjeta. Program nastupnog i oproštajnog posjeta unaprijed je određen i uključuje najviše civilne i vojne predstavnike (ministar obrane, odnosno namjesnik, visoki službenici, načelnik generalštaba, odnosno njegov namjesnik, zapovjednici najviših jedinica itd.). Svi daljnji kontakti vojnog atašea se pokreću preko nadležne službe ministarstva obrane (većinom je to međunarodna služba, odnosno protokol). Na taj način se uređuju sve zadaće, koje vojni ataše obavlja (posjeti, razgovori, promatranja itd.). Osnovna zadaća ovih službi je koordinacija kontakata među stranim vojnim atašeima i domaćim pravnim i fizičkim vojnim osobama, organizacija posjeta, putovanja i sl. za vojne atašee te uređivanje svih ostalih pitanja s ovog područja.

Vojni atašei su, slično kao i ostali diplomati, organizirani u svoj diplomatski zbor. Predsjedavajući (starosta) odnosno doayen zbora atašea je onaj vojni ataše, koji je po preseansu najstariji, odnosno koji je najduže vrijeme od svih akreditiran u državi primateljici. Uobičajena praksa je takva da se položaj svakog novoprispjelog vojnog atašea odredi na osnovi datuma njegovog dolaska i neovisno o činu kojega ima. Slično se preseans određuje i za namjesnike vojnih atašea. Kada namjesnik privremeno obavlja funkciju vojnog atašea, po preseansu je prije svih ostalih namjesnika koji (trenutačno) nisu u jednakom statusu, neovisno o datumu njihovog dolaska.

Vojni atašei moraju svaku svoju daljnju odsutnost iz države akreditacije pravovremeno predati vojnom protokolu te također navesti tko će privremeno biti u njihovoj funkciji u međuvremenu. Slično mora nerezidentni vojni ataše, kada posjeti državu primateljicu, u kojoj ima nerezidentni status, pravovremeno najaviti svoj dolazak te navesti s kim se sve želi sresti da mu se pravovremeno organiziraju svi posjeti, odnosno razgovori. Naravno, na taj način država primateljica ima također i pregled nad aktivnostima vojnog atašea na njenom teritoriju.

Stoga što je vojni ataše osoba koja je u pravilu uvijek u odori, nadležna tijela države primateljice pripremaju odgovarajući akt koji uređuje nošenje različitih vrsta odora za različite prigode, što uključuje i upute o nošenju odlikovanja. Nošenje odore je na jednoj strani određeno propisima države primateljice, a s druge strane također i propisima države pošiljateljice. U tim slučajevima vrijedi međusobno pridržavanje propisanih pravila obje države. Nošenje odore je u pravilu obavezno u svim protokolarnim događanjima i službenim susretima, koja organiziraju tijela države primateljice te u svim ostalih prilikama, za koje je na pozivu propisano njeno nošenje (i koje vrste). Posebno su određene i situacije, kada se vojni ataše može pojaviti u civilnoj odjeći. S tim propisima, odnosno uputama se na jednoj strani jedinstveno uređuje pojavljivanje i ne samo simboličko djelovanje atašea, s druge strane se na taj način olakšava njihov svakodnevni rad. To je značajno također i za organizatore različitih događanja i skupova, posebice većih i zahtjevnijih, na kojima su prisutni različiti učesnici i ne samo vojni atašei.

3.3 Neki aktualni naglasci

Vojni atašei su u suvremenim međunarodnim odnosima poprilično promijenili svoju klasičnu ulogu, koja je u konačnoj fazi predstavljala sakupljanje i dobivanje informacija o oružanim snagama države primateljice. Tom cilju je bila podređena sva njihova djelatnost: uspostavljati i razvijati kontakte te promatrati i pratiti razvoj događanja, da bi lakše dolazili do što kvalitetnije informacije. To je značilo da je njihovo djelovanje bilo povezano s obavještajnim djelatnostima i špijunažom (Bregar, 1998; Milašinić, 1985; Zečević, 1990).

U današnjem sigurnosnom prostoru, koji donosi nove i nepredvidljive, te posebice nekonvencionalne sigurnosne izazove i u kojem istovremeno raste suradnja i povezivanje država na sigurnosnom području, i vojni atašei postaju aktivniji.

Polazište za njihov rad još uvijek ostaje vrlo dobro poznavanje odnosa u državi primateljici i jednako tako dobro poznavanje odnosa u državi pošiljateljici. No, atašeovo poznavanje se ne zaustavlja samo na vojnim, sigurnosnim i obrambenim zadaćama, nego se širi i na civilne zadaće. Za vojnog atašea je što se ide dalje, to značajnije poznavanje međunarodnim odnosa i aktualnih tema s kojima se u takvom opsegu i sa tolikim zahtjevima uobičajeno ne sreće na svom radu u vojnim zapovjedništvima. Zato je obavezno da časnik koji se odluči za karijeru u vojnoj diplomaciji, određeno vrijeme radi u međunarodnoj službi ministarstva obrane. Na taj način se temeljito upoznaje s tim područjem, stječe odgovarajuća iskustva s kojima nadograđuje svoje vojno znanje, stvara mnogobrojne kontakte i susreće s međunarodnim događanjima. Opseg znanja, aktivnosti i područja s kojima se danas bave atašei je stalno sve širi i rastući i zato njihov rad zahtijeva velike pripreme i stalno osposobljavanje. To je vrlo zahtjevan posao, opsežan i zamršen, koji zahtijeva dobro osposobljenog, širokih vidika i iskusnog vojnog atašea. (Golob, 1992, 10)

Dosadašnje klasično dobivanje informacija se mijenja u analiziranje informacija i njihovog utjecaja na vojnu, obrambenu i sigurnosnu politiku države primateljice. Taj rad je olakšan, kada se radi o djelovanju u državama unutar NATO saveza. Države članice su se međusobno posebnim sporazumom obvezale da će štititi informacije o znanstvenim, tehnološkim i vojnim dostignućima. To im s jedne strane omogućuje dostup do onih informacija do kojih same ne bi došle zbog ograničenih znanstveno-ispitivačkih mogućnosti i sredstava ili stoga što nisu članice saveza, a s druge strane uključivanje u te djelatnosti. Navedeno u daljnjem tijeku znači da se atašei ne trebaju više baviti dobivanjem one vrste informacija koje su dostupne unutar saveza. Jednako tako je povećani dio informacija koje se odnose na veličinu, strukturu i pomake oružanih snaga suvremenih nacionalnih država, dostupan npr. u sjedištu OESS-a, gdje države članice godišnje daju u svojim izvješćima takve vrste podataka.

Istinski značajne informacije su zato teže dostupne i pristup do njih je zahtjevniji. Ovisan je od stupnja suradnje i povjerenja među državama i njihovim oružanim snagama, također i unutar međunarodnih organizacija, te o osposobljenosti i učinkovitosti vojnih atašea. Komunikacijska tehnologija je pri tom od velikog značaja, a u konačnici, ipak, ključna ostaje sposobnost dobivanja informacija i njihova selekcija te analiziranje.

Zato je još uvijek aktualna odredba Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, koja u točki 1/d članka 3. govori, da je značajna zadaća diplomata "sakupljanje informacija uz uporabu svih dozvoljenih sredstava, o uvjetima i razvoju događanja u državi primateljici i izvještavanje o tome vladi države pošiljateljice".

Navedeno je značajno, jer daje pravo diplomatima, naravno i vojnim atašerima, da uz pomoć dozvoljenih sredstava, prate razvoj u državi primateljici i o tome izvješćuju svoje vlade. Proizlazeći od toga, konvencija također određuje da "država primateljica dozvoljava i čuva slobodu komuniciranja misije u sve službene namjene", pri tom pak "smije misija koristiti sva primjerena komunikacijska sredstva, uključujući i kurire, te kodirana ili šifrirana izvješća". Po konvenciji je "službena korespondencija misije (...) nedodirljiva" (članak 27.). Sa stajališta konvencije je dakle značajno da podaci s kojima se diplomat susreće s "uvjetima i razvojem događanja u državi primateljici", nisu stečena nedozvoljenim sredstvima. U praksi je mnogo puta teško podvući jasnu crtu između dobivanja informacija dozvoljenim i nedozvoljenim sredstvima, stupanj tolerancije država je vrlo različit. Iako je svakodnevno sve manje slučajeva gdje su pojedini diplomati u skladu s konvencijom (članak 9.) proglašeni za neželjenu osobu, takvi se slučajevi još uvijek događaju i među njima ni izgon vojnih atašea nije izuzetak. Neki slučajevi su činjenično posljedica ustanovljenog sakupljanja informacija nedozvoljenim sredstvima, neki su posljedica isključivo neuređenih, odnosno također i na takav način uređenih odnosa, odnosno privremeno zaoštrenih odnosa među državama.

Za kvalitetno djelovanje vojnih atašea je izuzetno značajno da ga njegovo ministarstvo neposredno, stalno i detaljno instruiraju. Precizne i pravovremene informacije, kada je vojni ataše instruiran, lakše i korisnije radi, njegovo izvješće je vremenski i sadržajno usklađeno s onim koje ministarstvo obrane u određenom trenutku treba. Navedeno nam govori o aktualnosti stalne dvostrane komunikacije između diplomatske misije i države pošiljateljice, što je od renesanse nadalje jedan od ključnih elemenata diplomatskog rada. U vojnu diplomaciju ga je uveo Napoleon (instrukcije bojniku Grangu i obaveza njegovog mjesečnog izvješćivanja).

Za djelovanje atašea je značajno da ih se pored operativnog instruiranja u određenim vremenskim razmacima, npr. kvartalno, o globalnim informacijama i ocjenama odnosa na njihovom području u državi pošiljateljici, instruiraju i s ocjenama događanja u svijetu i u pojedinačnim državama primateljicama. Pored navedenog instruiranja značajni su i godišnji susreti atašea u domaćem ministarstvu, gdje ih najviši predstavnici ministarstva i oružanih snaga povezuju s aktualnim događanjem, potrebama ministarstva i države te ih u direktnom, osobnom kontaktu opskrbljuju potrebnim informacijama, stajalištima i napucima. Pri tom se posvećuje odgovarajuća pozornost svim atašerima istovremeno, u odnosu na njihove zajedničke potrebe i svakome posebno u odnosu na posebnost odnosa s konkretnom državom i njenim oružanim snagama. Za učinkoviti rad vojnih atašea su, znači, važni njihovo opće i posebno znanje te iskustvo, stalno i pravovremeno instruiranje, interaktivna uključenost u vojno politički okoliš u kojem djeluju, te sistemska potpora ministarstva obrane i veleposlanstva.

3.4 Praktični napuci

Navedeno je moguće predstaviti s prikazom navoda slovenskih vojnih diplomatskih predstavnika na njihovom godišnjem susretu u veljači 2003. godine (Jazbec, 2003). To je bilo razdoblje, kada je Slovenija na generalnom susretu NATO saveza u veljači 2002. godine u Pragu dobila pozivnicu za članstvo i vrijeme intenzivnih priprema za referendum o članstvu Slovenije u NATO-u (i u EU) u ožujku 2003. godine. U punom tijeku su bile obrambene reforme, ti događaji su bili pozorno praćeni od domaće i vanjske javnosti, savezništva i država članica, pozvanih država, država kandidatkinja i drugih na taj način ili drugačije zainteresiranih država.

Sudionicima savjetovanja su bila predstavljena sljedeća *ključna polazišta*:

a) osnova za rad su bilateralni i ostali programi te konkretne i neposredne upute iz ministarstva;

b) za djelovanje ministarstva te za obrambenu politiku je značajno da se i na dalje pozorno i selektivno izvješćuje o komentarima, stajalištima i mišljenjima odnosno o obrambeno – sigurnosnoj politici pojedine države, odnosno međunarodne organizacije;

c) i dalje treba sakupljati kvalitetne informacije i reakcije sugovornika u diplomatskom zboru;

d) zbog budućeg članstva Slovenije u NATO-u i EU je značajno nastavljati s redovnim i neposrednim kontaktima i suradnjom s kolegama iz država članica i s predstavnicima susjednih država;

e) dodatnu pozornost treba posvetiti državama, s kojima NATO i EU imaju uspostavljen stalan dijalog (Rusija, Ukrajina i države mediteranskog dijaloga).

Jednako tako su sudionicima predstavljene i prije sasvim *konkretne zadatke* za njihov daljnji rad, i to:

a) treba se usredotočiti na selekciju ključnih informacija i na analiziranje njihovog značaja za razvoj obrambeno – sigurnosne i vojne politike subjekta akreditacije;

b) daljnji stalni i često formalni i neformalni kontakti sa sugovornicima će omogućiti učinkovitu selekciju informacija i unakrsno provjeravanje njihove pouzdanosti odnosno važnosti te upliva na oblikovanja politike;

c) potrebno je konstatirati i savjetovati, kako je moguće te ključne informacije i njihov utjecaj koristiti u oblikovanju slovenske obrambeno – sigurnosne i vojne politike, koju treba dograđivati i poboljšavati s odgovarajućim prilagođavanjem vanjskih iskustva i njihovu uporabu;

d) učinkovito i stalno treba predstavljati slovensku obrambenu sigurnosnu i vojnu politiku te pojasniti sugovornicima tok obrambenih reformi (provođenje javne diplomacije) i izvještavati o njihovim reakcijama;

e) izvještavati treba kratko, jezgrovito i stalno te o izbranim i značajnim temama;

f) pri tom ne treba navoditi opće znane tvrdnje i informacije, tim više treba pratiti razvoj stajališta do konkretnih događanja i njihovog mijenjanja;

g) dobra suradnja unutar slovenskih diplomatskih predstavništava ostaje značajna i stalna zadaća.

Kao što govori navedeni slučaj, redoviti godišnji susreti vojno-obrambenih predstavnika su značajna metoda međusobnog obavještanja, dopunjavanja informacija, izmjena iskustava i produbljivanja znanja.⁷

4. Predstavnička mreža

Pri akreditaciji (broj i lokacija) vojnih atašea na jednoj strani treba imati u mislima interese i potrebe ministarstva obrane, a na drugoj strani postojeću mrežu diplomatskih predstavništava države pošiljateljice. Kod konkretizacije oba opća načela, mogli bismo voditi računa o modelu predstavničke mreže, odnosno kriterijima za njenu izradu (Jazbec, 2002, 206-207). Iako je navedeni model bio napravljen radi uspostavljanja mreže diplomatsko-konzularnih predstavništava, moguće ga je smisleno upotrijebiti za uspostavu mreže vojnih atašea.

Model navodi šest kriterija za oblikovanje predstavničke mreže, i to su:

a) geografski (voditi računa o susjednim državama, zatim državama koje su nastale na području bivše zajedničke države, značajne europske (NATO) i svjetske države te ključne međunarodne organizacije);

b) politički (značaj političkih i vojnih partnera);

c) kadrovski (kadrovska mogućnost ministarstva obrane);

d) organizacijski (način akreditacije);

e) fleksibilnost (rast i mijenjanje mreže atašea), i

f) reciprociteta (opseg međusobnog diplomatskog pokrivanja).

Kada se uzima u obzir ovih navedenih šest kriterija te činjenica da se neke države i organizacije pojavljuju više puta (jer ih u popis donose različiti kriteriji), dobivamo pregledan popis subjekata akreditacije gdje je akreditacija vojnog atašea preporučljiva. Stoga jer govorimo o europskoj maloj državi, koja je nastala na kraju hladnog rata (Jazbec, 2002, 28 i 233, op. br. 1), npr. o Sloveniji ili Hrvatskoj, popis je prilično konkretan. S okvirnim uključivanjem navedene tri razine (susjedi, europski centri, globalni centri) i odgovarajućim međunarodnim organizacijama, za malu bi državu zadovoljavalo 10-12 (4 – 5

7

Jednako vrijedi i u obrnutom smjeru: preporučljivo je, da predstavnici ministarstva obrane i oružanih snaga periodički i redovito informiraju strane vojne atašee sa svojim radom. Na ta način se podržava redovita komunikacija sa svima istovremeno (također i sa užim skupinama, npr. samo NATO-m ili samo s EU), zato ministarstva prakticiraju redovite godišnje susrete (npr. proljetne ili zimske). Preporučljivo je koristiti različite mogućnosti za organizirane i grupne susrete sa stranim rezidentnim i nerezidentnim vojnim atašesima. Autor se kao državni sekretar npr. kod svakog posjeta, odnosno boravka u Beču i u Budimpešti susretao s tamošnjim nerezidentnim stranim vojnim atašesima, akreditiranim u Sloveniji.

Tablica 1. Usporedba rezidentnih i nerezidentnih vojnih atašea Danske, Slovenije i Hrvatske u inozemstvu

Država primateljica	DK - r	SLO - r	HRV - r	DK - nr	SLO - nr	HRV - nr
Albanija	-	-	-	-	● I	-
Argentina	-	-	-	-	● SAD	-
Austrija - A	-	●	●	-	-	-
Belgija - B	-	-	●	-	● F	-
Bjelorusija	-	-	-	● RF	-	-
BiH	-	●	●	-	-	-
Bugarska	-	-	-	-	● H	-
Češka	-	-	-	-	● A	● SRNj
Danska	X	-	-	X	● SRNj	-
Estonija - EE	●	-	-	-	-	● PL
Finska - FL	-	-	-	● EE	-	-
Francuska - F	●	●	●	-	-	-
Grčka	-	-	-	-	● I	-
Hrvatska - HRV	-	●	X	-	-	X
Irska	-	-	-	● UK	● UK	● UK
Italija - I	-	●	●	-	-	-
Kanada	-	-	-	● SAD	● SAD	● SAD
Kina	-	-	●	-	-	-
Latvija	●	-	-	-	-	● PL
Litva	●	-	-	-	-	● PL
Luksemburg	-	-	-	-	● F	● B
Mađarska - H	-	●	●	-	-	-
Njemačka - SRNj	●	●	●	-	-	-
Nizozemska	-	-	-	● SRNj	● F	● B
Poljska - PL	●	-	●	-	● SRNj	-
Portugal	-	-	-	-	● F	● F
Rumunjska	-	-	-	-	● HRV	● H
Rusija - RF	●	●	●	-	-	-
SCG	-	●	●	-	-	-
Slovačka - SK	-	-	-	-	● A	● A
Slovenija - SLO	-	X	●	-	X	-
Španjolska	●	-	-	-	● I	● F
Švicarska - CH	-	-	-	-	● A	● A
Turska	-	-	●	-	-	-
Ukrajina	●	-	-	-	● H	● RF
Vel. Britanija - UK	●	●	●	-	-	-
SAD	●	●	●	-	-	-
Zajedno	11	11	15	5	17	14

r – rezidentni vojni ataše

nr – nerezidentni vojni ataše (pripisana je država, u kojoj je vojni ataše rezident)

+ 3 - 4 + 3) vojnih atašea, te pored navedenog i obrambeni predstavnici pri NATO-u, EU-u, OESS-u i UN-u.

Vodeći računa o principu nerezidentne akreditacije broj se država u kojima su akreditirani vojni atašei pojedine države pošiljateljice povećava za 2-3 puta. To je sa stajališta vojnopolitičkih interesa i značaja male države u međunarodnoj politici, a također i sa stajališta njenih ambicija i mogućnosti, gotovo dovoljno.

Navedena razmišljanja su prikazana u Tablici 1. s prikazom rasporeda rezidentnih i nerezidentnih vojnih atašea Danske, Slovenije i Hrvatske, te u Tablici 2. s prikazom vanjskih rezidentnih vojnih atašea u navedene tri države. U Tablici 3. uspoređujemo broj rezidentnih domaćih i stranih vojnih atašea za sve tri države.

Tablica 2. Popis rezidentnih stranih vojnih atašea u Danskoj, u Sloveniji i u Hrvatskoj

Država pošiljateljica	Danska	Slovenija	Hrvatska
Austrija	-	●	●
Bugarska	-	-	●
Češka	-	-	●
Estonija	●	-	-
Francuska	-	-	●
Hrvatska	-	●	X
Iran	-	-	●
Italija	-	●	●
Kina	●	-	●
Latvija	●	-	-
Litva	●	-	-
Mađarska	●	●	●
Makedonija	-	-	●
Njemačka	●	●	●
Nizozemska	-	-	●
Poljska	●	●	●
Rumunjska	●	-	●
Rusija	●	●	●
SCG	-	-	●
Slovačka	●	-	●
Slovenija	-	X	●
Švicarska	-	-	-
Turska	-	-	●
Ukrajina	-	-	●
Velika Britanija	●	●	●
SAD	●	●	●

Moguće je ustanoviti da sve tri države imaju rezidentne vojne atašee u Francuskoj, Rusiji, Velikoj Britaniji, SAD i SRNj (europski i svjetski centri), te u većini susjednih zemalja (Danska u pet, Slovenija i Hrvatska u svim). Vojni atašei sve tri države u SAD su nerezidentno akreditirani u Kanadi, te oni u Velikoj Britaniji i u Irskoj. Hrvatska kao jedina država ima rezidentnog atašea u Kini. Broj rezidentnih atašea je prilično sličan (Danska i Slovenija po 11 te Hrvatska 15), dok Danska ima 5 nerezidentnih, Slovenija i Hrvatska okvirno triput više nego Danska (17 odnosno 14).

Navedene činjenice u principu potvrđuju predloženi broj rezidentnih atašea (10-12), dok je broj nerezidentnih manji od predloženoga (2-3 više od rezidentnih).

Tablica 3. Usporedba broja domaćih i stranih rezidentnih vojnih atašea

Broj r. VA	DK	SLO	HRV
domaći rezidentni vojni atašei	11	11	15
strani rezidentni vojni atašei	13	9	21

U sve tri države koje se uspoređuju rezidentne vojne atašee ima šest država, i to Mađarska, Poljska, Rusija, Velika Britanija, SAD i SRNj. Francuska je jedina u kojoj sve tri države imaju rezidentnog atašea, a koja nema svojeg rezidentnog u sve tri države.⁸ Pet danskih susjeda ima u Danskoj rezidentnog atašea, iste u kojima ga ima i Danska. U Sloveniji rezidentnog atašea imaju sve četiri susjedne zemlje (jednako kao i Slovenija kod njih). U Hrvatskoj četiri susjedne države imaju rezidentnog atašea (bez BiH), a Hrvatska ih ima kod svih. Kina ima rezidentnog atašea u Danskoj i Hrvatskoj (kao i Hrvatska kod nje).

Te činjenice su posebice dobar prikaz, kako u praksi djeluje princip reciprociteta.⁹

U ovom uspoređivanju prije svega je značajna činjenica, da je u Danskoj i u Hrvatskoj akreditirano više rezidentnih vojnih atašea, nego što ih te države imaju u inozemstvu, dok je u Sloveniji obrnuto. O razlozima možemo bez detaljnije analize samo nagađati (npr. je li to slučajno, znači li to možda veću zanimljivost obje male države itd.).

Iz tabela je moguće kod uspoređivanja predloženog broja vojnih atašea dobivenog predstavljanjem modela i tri praktična primjera ustanoviti da je predlagani broj koristan za planiranje mreže vojnih atašea malih država. Navedeni broj, unatoč relativno malom udjelu u kvalitativnom smislu, ne sma-

8

U trenutku nastajanja ovog članka je Velika Britanija prihvatila odluku, da ukine rezidentnog vojnog atašea u Sloveniji, koja "je s članstvom u NATO-u i EU ispunila značajne ciljeve britanske vanjske politike, zato se potreba za prisutnošću britanskog vojnog atašea u Sloveniji smanjila." Slovenska vojska, 9. rujna 2005. godine, godina XIII/14, str. 22.

9

Zbog pomanjkanja prostora se ne možemo upuštati u detaljnije interpretacije činjenica iz ove tri tabele.

njuje značaj i ulogu koju ima vojna diplomacija za male države te za njihovu prihvatljivost i postojanje u međunarodnoj zajednici. Ministarstva obrane stalno ocjenjuju učinkovitost mreže atašea u odnosu na potreban financijski ulog i pokušavaju da se različitim kombinacijama u praksi utječe na njeno racionalno djelovanje. Racionaliziranje mreže atašea je s jedne strane posljedica smanjivanja financijskih sredstava, a s druge strane članstva u savezu (rast značaja multilateralne diplomacije).

5. Zaključak

Vojna diplomacija ima nedvojbeno značajnu ulogu u uređivanju vojnih, obrambenih i sigurnosnih pitanja te odnosa među subjektima međunarodnog javnog prava. Zbog rastućeg značaja multilateralizma u međunarodnoj politici i težnje država za članstvom u međunarodnim organizacijama (k tome najviše na sigurnosnom području) dio se klasičnih funkcija vojne diplomacije započeo mijenjati. No, vojna diplomacija ostaje ključan čimbenik uređivanja bilateralnih odnosa na određenom području.

Vojni ataše je subjekt provođenja vojne diplomacije. Njegovo postojanje je staro skoro tri stoljeća, a njegove funkcije i djelovanje su se razvili s jedne strane praktičnim djelovanjem, a s druge strane kodifikacijom diplomacije kao zvanja.

Neka značajna poglavlja iz prakse, kojima se vojnim atašeima propisuju pravila nadležnih tijela države primateljice (a i propisi države pošiljateljice), govore o opsežnom i temeljito razrađenom sustavu djelovanja i ponašanja vojnih atašea kod ispunjavanja njihove funkcije. Analizom toga moguće je ustanoviti, da je formalnost komuniciranja i ponašanja te interpretacija različitih značaja ponašanja vojnih atašea, uključivo sa dozvoljenim i nedozvoljenim, odnosno zabranjenim, još zahtjevnija i još više obvezujuća nego kod ostalih diplomata. To je značajan dodatak u određivanju jednakosti, razlika i doticaja među diplomacijom i vojnom diplomacijom na općoj razini te među diplomatima i vojnim atašeima na konkretnoj razini provoditelja diplomacije kao djelatnosti.

Literatura

- Bauvais A. P., *Les Attaches Militaires, Attaches Navals, Attaches de l'Air*, Paris, 1937.
- Benko, Vlado, Mesto in funkcije diplomacije v razvoju mednarodne skupnosti, v: Jazbec, Milan (ur.), *Diplomacija in Slovenci*, Založba Drava, Celovec, str. 39-58, 1998.
- Bregar, Vanjo, *Obveščevalni vidiki delovanja diplomatsko konzularnih predstavništav*, Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana, diplomatska naloga, 1998.

- Brglez, Milan, Kodifikacija sodobnega diplomatskega prava, v: Jazbec, Milan (ur.), *Diplomacija in Slovenci*, Založba Drava, Celovec, str. 59-88, 1998.
- Caesar, *The Conquest of Gaul*, Penguin Books, London, 1982.
- Clausewitz, Carl von, *On War*, Penguin Books, London, 1982.
- Cooper, Robert, *The Breaking of Nations. Order and Disorder in the Twenty-first Century*, Atlantic Books, London, 2004.
- Edwards, Ruth, *The True Brits: Inside the Foreign Office*, BBC Books, London, 1994.
- Fukuyama, Francis, *State Building. Governance and World Order in the Twenty First Century*, Profile Books, London, 2004.
- Golob, Ignac, *Drugod in tukaj*, Prešernova družba, Ljubljana, 1992.
- Gore-Both (Ed.), *Satow's Guide to Diplomatic Practice*, Seventh Impression, Longman, London and New York, 1994.
- Ibler, Vladimir, *Rječnik međunarodnog javnog prava*, Informator, Zagreb, 1987.
- Jazbec, Milan, Vojaška diplomacija, v: Jazbec, Milan (ur.), *Diplomacija in Slovenci*, Založba Drava, Celovec, str. 89-103, 1998.
- Jazbec, Milan, *Diplomacija in varnost*, Založba Vitrum, Ljubljana, 2002.
- Jazbec, Milan, Varnostni izzivi postavljajo pred naše diplomate nove naloge, *Slovenska vojska*, vol. XI/4, 2003.
- Jazbec, Milan, *The Fall of the Berlin Wall and the Change of the Paradigm*, Ifimes, www.ifimes.org (20.08.2005).
- Milašinović, M. Radomir, *Teror slobode, lice i naličje diplomatije*, Jugoart, Zagreb, 1987.
- Nick, Stanko, *Diplomacija: Metode i tehnike*, Barbat, Zagreb, 1997.
- Nicolson, Harold, *Diplomacy*, 4th Edition, Institute for the Study of Diplomacy, Georgetown University, Washington, 1988.
- Sežun, Dimitrij, *Vojaški ataše in obveščevalna dejavnost*, Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana, diplomatska naloga, 1999.
- Thucydides, *The History of the Peloponnesian War*, Wordsworth Editions, Hertfordshire, 1997.
- Ure, John (Ed.), *Diplomatic Bag*, John Murray, Cambridge, 1994.
- Uthmann, Jörg von, *Die Diplomaten, Affären und Staatsaffären von den Pharaonen bis zu den Ostverträgen*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1985.
- Vagts, Alfred, *A History of Militarism*, rev. ed., Meridian Books, New York, 1959.
- Vagts, A, *The military Attache*, New Jersey, 1967.
- Vukadinović, Radovan, *Politika i diplomacija*, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1994.
- Zečević, Milan, *Vojna diplomatija*, Vojno izdavački zavod, Beograd, 1990.

Summary

Military diplomacy is in a process of evolution due to membership of countries in international organizations, in particular NATO. Bilateral military, defense and also security relations of small countries remain an important tool of cooperation in spite of an increase of multilateralism. The military attaché represents the defense system of the sending state at the receiving state and is a member of the diplomatic personnel of the mission. A comparison of the military attaché network of Denmark, Slovenia and Croatia (including the foreign attachés) shows that the most important residing locations are neighboring countries as well as European and world centers. The principle of reciprocity plays an important role. Constant instructing is of key importance for successful attaché work.